

ს ა ქ ა რ თ ე კ ლ ო ს ი ს ტ ო რ ი ა

დავით ჯავახიშვილი

ისტორიის დოქტორი, იაკობ გოგებაშვილის
სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსი-
ტეტის ასისტენტი-პროფესორი

უფლისწულ ვახტანგ (ალმასხან) ერეკლეს ქა ბაგრატიონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ისტორიიდან

ბაგრატიონთა ათასწლოვანი სამეფო დინასტიის კახეთისა და ქართლის შტოების დემოგრაფიული განვითარების ისტორიის საკითხებზე დაწერილი ნაშრომები გამოქვეყნებული გვაქვს როგორც საქართველოში [1-19], ასევე საზღვარგარეთის ქვეყნებში [20-24]. აღნიშნული საკითხი მონოგრაფიულადაც გვაქვს შესწავლილი [25].

წინამდებარე ნარკვევში მოთხრობილია ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის კახეთის შტოს წარმომადგენლის, ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ის ერთ-ერთი ძის – ვახტანგ (ალმასხან) ბაგრატიონის (1761-1814) ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ.

* * *

როგორც ცნობილია, მეფე ერეკლე II (1720-1798) სამჯერ გახლდათ დაოჯახებული. მისი პირველი მეუღლე იყო ქეთევან ზაალის ასული მხეიძე (იგივე ფხეიძე), მეორე – ანა ზაალის ასული აბაშიძე (1730-1749), ხოლო მესამე – დარეჯან კაციას (გიორგის) ასული დადიანი (1734-1807).

ორჯერ დაქვრივებულმა ერეკლე II-მ მესამე ქორწინებით ცოლად შეირთო ასული სამეგრელოს (ოდიშის) მთავრის ოტია დადიანის (მთავრობდა 1728-1757 წლებში) ძმის – კაციას (გიორგის) ქალიშვილი [26, ნუსხა № 5].

ამ ქორწინების შესახებ ისტორიკოსი პაპუნა ორბელიანი თავის თხზულებაში „ამბავნი ქართლისანი“ მოგვითხრობს: „წარავლინეს იმერეთად ხორაშან ბატონიშვილი და თან აახლეს წინონმინდელი საბა ეპისკოპოსი და ითხოვეს ქალი დადიანისა დარეჯან მეფის ერეკლესათვის. წამოიყვანეს სახლით მეფისა ალექსანდრესით და მოიყვანეს სურამს. ქალაქიდან წაბძანდა მეფე ერეკლე, თან გაყვა პატრიარქი ანტონი ბატონიშვილი, მიბძანდენ სურამს. ნახა ქალი მეფემ,

დიდად მოეწონა მშვენიერება მისი და წამოიყვანეს ლხინ-მრავლობით და ჩამოიბანდნენ ქალაქს. მზა ექმნა რიგი ქორწილისა მეფეს თეიმურაზს ცხებულს და შეიქმნა ქორწილი და სახლსა ახალსა, რომელი ალეგო მეფესა თეიმურაზს მტკვრის პირს, მშვენიერი და შემკული ყოვლით კერძო, იყო შვიდს დღეს და ღამეს შვება და განცხრომა უზომო, რომ ერთი ამისთანა სიხარული არ გვენახა... დაადგინა მეფემ ერეკლემ დარეჯან სახლსა მამისა თვისისა“ [27, 180].

მესამე ქორწინებიდან მეფეს შეეძინა 23 შვილი: ელენე (1753-1786), მარიამი (1755-1828), ლევანი (1756-1781), იულონი (1760-1816), ვახტანგი (ალმასხანი) (1761-1814), ბერი (1761/2-?), თეიმურაზი (მომავალი კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ II) (1762-1827), ანასტასია (1763-1838), ქეთევანი (1764-1840), სოლომონი (?-1765), მირიანი (1767-1834), ალექსანდრე (1770-1844), ლუარსაბი (1772-?), ეკატერინე (1774-1818), თეკლე (1776-1846), ფარნაოზი (1777-1852) და არჩილი (1780-?). ჩამოთვლილის გარდა, მათ სხვადასხვა დროს შეეძინათ კიდევ 6 შვილი: სოფიო, იოანე და სალომე, სოსლან-დავითი, ხორეშანი და კიდევ ერთი შვილი, რომლებიც ბავშვობაში გარდაიცვალნენ [26, ნუსხა № 6].

1761 წელს დაიბადა მეფე-დედოფლის ერეკლე II-ისა და დარეჯან დადიანის რიგით მეხუთე შვილი – ვახტანგ ბატონიშვილი. ყრმა უფლისწულს სახელი დაარქვეს სამეფო ოჯახის ქვრივი რძლის – ქეთევან კონსტანტინეს ასული მუხრანბატონიშვილის (1744-1808) თხოვნით [28, 122].

აქვე დავსძენთ, რომ ქეთევანის მეუღლე იყო ერეკლე II-ის უფროსი ვაჟი, უფლისწული ვახტანგ (იგივე „კარგი“) ბაგრატიონი (1742-1760), რომელიც 18 წლის ასაკში სახადით („ყვავილით“) გარდაიცვალა [29, 204].

ქეთევან მუხრანბატონიშვილმა ითხოვა ნებართვა, რომ ახლადშობილი უფლისწული ვახტანგი თვითონ ალეზარდა, რაზედაც სამეფო ოჯახის მესვეურთაგან თანხმობა მიიღო.

პლატონ იოსელიანი წერს: „ქეთევან დარჩა ქვრივად და შემდეგ, როდესაც ეყოლა მეფეს ირაკლის შვილი მესამისა ცოლიდამ, უწოდეს თხოვისამებრ ქვრივისა რძლისა ქეთევანისა, სახელი ქმრისა მისისა ვახტანგ... ამან იშვილა იგი და სცხოვრებდა მასთან“ [30, 167].

გარდაცვლილი უფროსი ძმისგან განსხვავების მიზნით, უმცროს ვახტანგ ბატონიშვილს ზედმეტ სახელად – „ალმასხანს“ უწოდებდნენ [28, 122].

გვირგვინოსანმა მამამ აღმასხან ბატონიშვილს საუფლისწულო მამულად უბოძა არაგვის ყოფილი საერისთავო. მანამდე ამ მამულს ფლობდა ვახტანგის უფროსი ღვიძლი ძმა – ლევან ბატონიშვილი (1756-1781), რომელიც გახლდათ „მორიგე ჯარის“ ორგანიზატორი და მეთაური, ერეკლე II-ის მესამე ქორწინებიდან დაბადებული პირველი ვაჟი.

უფლისწული ვახტანგი (აღმასხანი) ჭაბუკობის ასაკიდან აქტიურად მონაწილეობდა ქართლ-კახეთის სამეფოს მართვა-გამგეობაში. მას ჰქონდა რვაკუთხა ფორმის სამი ბეჭედი, რომლებზედაც ამოტვიფრული იყო განსხვავებული შინაარსის ლეგენდები ქართულ ენაზე: 1) „ლომად იუდას ბაკეთად, ვახტანგ ირაკლის ნაკვეთად“ (მხედრული შრიფტით); 2) „ვახტანგ“ (ასომთავრული შრიფტით); 3) „რტოდ ვარ დავითის, მგელ-ლომად ვით ის, ვახტანგ ვამტკიცებ მეფის ძეობით“ (მხედრული შრიფტით) [31, 40].

აქვე დავძენთ, რომ ზემოხსენებული ბეჭედებიდან პირველ ნარნერიან ბეჭედს 1757-1760 წლებში იყენებდა აღმასხან ბატონიშვილის უფროსი ძმა – უფლისწული ვახტანგ („ქარგი“), რომელსაც ასევე ჰქონდა სხვა ლეგენდის მქონე ბეჭედები [31, 40].

მეფე ერეკლე II-ის მიერ ქართველი მთიელებისთვის ბოძებულ ნყალობის სიგელებს ზოგჯერ ერთვის მისი ძის, არაგვის საუფლისწულოს მფლობელი ბატონიშვილის ვახტანგის (აღმასხანის) დამონმება, რაც დამტკიცებულია ამ უკანასკნელის პირადი ბეჭედით.

ერთ-ერთ ასეთ დოკუმენტზე, რომელიც ქართლ-კახეთის მეფემ ერეკლე II-მ უბოძა ხევის ნაცვალს იასე ჩქარეულს, უფლისწულ აღმასხანს 1782 წლის 15 ივლისს მიუწერია შემდეგი ტექსტი: „ქ: ჩვენ ორისავე საქართველოსა მეფის ძე ვახტანგ ბატონის მამის ჩვენისაგან ნაბოძების წიგნისა ამის თან მოწმენი ვართ“. ბატონიშვილს იქვე დაუსვამს თავისი ბეჭედი ლეგენდით, რომელზედაც მხედრული შრიფტით არის აღბეჭდილი: „ლომად იუდას ბაკეთად, ვახტანგ ირაკლის ნაკვეთად“ [32, 46-47].

ვახტანგ (აღმასხან) ბატონიშვილი ორჯერ დაოჯახდა. მან ცოლად მოიყვანა ჯერ თავად წულუკიძის ასული, ხოლო მასთან დაშორების შემდეგ, 1784 წელს ჯვარი დაიწერა მარიამ დავითის ასულ ანდრონიკაშვილზე (1769-1839) [37, 71].

აღმასხანს შთამომავალი არც ერთი ქორწინებიდან არ დარჩენია. ამის გამო, როგორც ჩანს, განსაკუთრებით ნუხდა ამ უფლისწულის აღმზრდელი ქეთევან მუხრანბატონიშვილი. 1789 წლის 21

ივლისს მან ლომისის წმ. გიორგის ეკლესიას შესწირა ვერცხლის კანდელი, რომლის წარწერაც გვაუწყებს: „ღვანლით შემოსილო უძლეველო დიდი მონამეო, მხედარო უფლისაო გიორგი, მე, შენმა მსასოებელმან და მხევალმან, მუხრანის ბატონის კონსტანტინეს ასულმან და რძალმან მეფის ირაკლისამან ქეთევან, შემოგწირე მცირე ესე შესანირავი კანდელი ვერცხლისა, ვითა მწვლილნი მდედრისანი: ლომისას წმიდის გიორგის ეკლესიას და გულისა ჩემისა თხოვითა აღნთებულმან, ესე მაგალითად ვიქმენ აღსანთებლად, რათა მოსცე მეფის ირაკლის ძეს, ბატონის შვილს ვახტანგს შვილიერება და მოანიჭო ძენი და ასულნი, ვითა რიგი სამარადისობს უკუ ზესთა სასნაულნი და მეცა მხევალსა, მომეც ნაწილი მადლთა შენთა სულთა ჩემთა საოხად“ [34, 175].

1793 წლის 1 თებერვალს, ხევის რეგიონში (ამჟამად – ყაზბეგის რაიონი) მდებარე სოფელ გარბანის მოსახლემ ასეთი სათხოვარი წერილით მიმართა არაგვის საუფლისწულო მამულის მფლობელს: „ქ: ბედნიერის ხემწიფის ძის ვახტანგის ჭირი სულ ერთიან გარბანელთ მოგვცეს. მერმე ამას მოგახსენებთ ჩვენო მოწყალევე, სნოელი ელიას შვილი შიო აიყარა სნოდამ და გარბანს მოვიდა. სახლს აქ არ ვაგებინებდით, მაგრამ თოფ-იარაღ ხელში ეჭირა... უნდა ავყარნეთ, თორემ იმის მეზობლის თავი არა მაქვს და არც ალაგი გვაქვს იმთენ. ღმერთი გაგიმარჯვებს, ერთი წამალი დაგვადევ, თორემ ამის მეტი ილაჯ არა გვაქვს... ჩვენ წელს ხვნა და თესვა არ შაგვიძლია, თუ ის კაცი იქ არის და ეს ერთი კვირა არის შიმშილით დავიხოცენით. ღმერთი გაგიმარჯვებს, სამართალი გვიბოძე“ [32, 47].

ზემოთ მოყვანილ განცხადებას არაგვის საუფლისწულოს მფლობელმა დაადო რეზოლუცია, რაც თავისი ბეჭდით დაამონწმა. ამ რეზოლუციაში ვკითხულობთ: „ქ: ბატონიშვილი ვახტანგ გიბძანებ ნაცვალო, ჩქარეულო იესევე, მერე ამ აზრის პატრონებს ასე რომ მოუხსენებიათ. სნოელს ელაშვილს შიოს რაც გარბანს სახლი გაეკეთებინოს, იმაზე მეტს ნულარ გააკეთებინებ. ჩუენს მოსვლამდის და ღმერთის მოწყალეობით ჩუენ რომ მანდ მოვალთ, გავშინჯამთ და თუ დასაყენებელი იქნება, ხომ დავაყენებთ, თუ არა და სხვა გზას მივცემთ. სხვა ნულარაზე შეანუხებს ამათ, თორემ დიდათ ვუწყენთ. თებერვლის 3, 1795. ქ: მანამდის თუ გააკეთა რამე, დიდად ავად მოვეპყრობით. ნულარას გააკეთებინებ“ [32, 47].

1795 წლის სექტემბერში საქართველოში შემოჭრილ მტრის მრავალრიცხოვან ლაშქარს, რომელსაც სარდლობდა სპარსეთის შაჰინშაჰობის პრეტენდენტი ალა-მაჰმად-ხან ყაჯარი, სხვა ქარ-

თველ მეომრებთან ერთად აღმასხან ბატონიშვილიც თავდადებით შეებრძოლა და მომხდურს მნიშვნელოვანი წინააღმდეგობა გაუწია. ის მეთაურობდა არა მხოლოდ თავის უშუალო ქვეშევრდომ არაგველთა 300-კაციან სამხედრო შენაერთს, რომლის მიერ გამოჩენილი გამირობაც საყოველთაოდ არის ცნობილი, არამედ, კახელთა (კერძოდ, ქიზიყელთა), ფშავ-ხევსურთა და თბილისელ მოქალაქეთა ერთობლივ ლაშქარს, რომელიც 700-მდე მეომარს ითვლიდა [33, 107].

საგულისხმოა, რომ 75 წელს მიღწეული მეფე ერეკლე II, რომელიც მტერთან ბრძოლაში განცდილი მარცხის მიუხედავად, სატახტო ქალაქის დატოვებას არ აპირებდა, თავისმა შთამომავლებმა იძულებით გაიყვანეს აღმოდებული თბილისიდან და მთიულეთის მიმართულებით წაიყვანეს. მსცოვანი მეფის ევაკუაციაში აქტიურად მონაწილეობდნენ უფლისწული ვახტანგ (აღმასხან) ერეკლეს ძე, უფლისწული იოანე გიორგის ძე და იოანე მუხრანბატონი, რომელიც იყო სიძე ერეკლე II-ისა [28, 122].

1797 წლის ზაფხულში მთიულეთის ჩრდილოეთ ნაწილში, კერძოდ, ხადას თემის სოფელ მლეთაში მდებარე ლომისის წმინდა გიორგის ეკლესიაში გამართულ ტრადიციულ დღესასწაულ „ლომისობაში“ მონაწილეობდა არაგვის საუფლისწულო მამულის მფლობელი ბატონიშვილი აღმასხანი, რომელმაც ამ სალოცავს შესწირა ვერცხლის თასი (ამჟამად დაცულია საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში) შემდეგი წარწერით: „ქ: შენ, წმინდისა და დიდებული-სა მთავარმონაშის გიორგისა ეკლესიას – ლომისად წოდებულსა, თასი ესე მსასოებელმან მფარველობისა შენისამან ყოვლისა საქართველოსა მეფისა ირაკლი მეორისა ძემან ვახტანგ მპყრობელმან არაგვისამან ოდეს: ჩღჳზ (იგულისხმება 1797. წ. ჯ.) წელსა აღამამად ხანის მეორედ მომავლობა გვეგულებოდა და ჩვენ შენს დღესასწაულზედ მოვედით და არაგველნი სრულ იქ გვახლდენ და შენი დიდებული ბავრაცი ნაღვარევის ეკლესიაში ჩამოვასვენეთ და იქ იფიცეს ერთობით არაგველთ ჩვენს ერთგულობაზედ და უნაკლულოდ ლაშქრობაზედ და თუ ვინმე შემოსახიზნავად მოსულ იყვნენ იმათ კეთილად დაცვაზე და ამისათვის შენის დიდებულის ბავრაციის პატივის საცემლად მოგართვით თასი ესე. შეიწირე მსგავსად მეუფისა შენისა და იოხენ მათთვის, რომელნიც არაგველნი აღამამად ხანის ომში მოისრნენ რათა საუკუნესა ცხოვრებასა ღირს იქმნენ“ [34, 34].

არაგვის საუფლისწულო მამულს აღმასხანი განაგებდა თავისი

ნახევარძმის – გიორგი XII-ის მეფობის (1798-1800 წლები) პერიოდშიც.

1799 წელს დარიალიდან ქართლ-კახეთის სამეფოში შემოსულ რუსული საიმპერიო ჯარის ნაწილებს ხელი დიდად შეუწყო ალმასხანმა, რომელიც, როგორც არაგვის საუფლისწულო მამულის მფლობელი, თბილისისაკენ მომავალ გზას აკონტროლებდა. მან გზად მიმავალი რუსთა ლაშქარი სურსათ-სანოვაგით მოამარაგა.

არაგვის საუფლისწულოს მფლობელმა სტეფანწმინდის მოურავე ყაზიბეგ ჩოფიკაშვილს შემდეგი შინაარსის წერილი მისწერა: „ქ: მეფის ძის ვახტანგის სიყვარულით სახსოვარო ყაზიბეგიშვილო გაბრიელ, მრავალი სიყვარულიანი მოკითხვა გეუწყოს... ისპეხტორთან წასვლა, იმ დღესაც მოგწერე, დიად კარგი იქნება. მაინც აგრე უნდა მომხდარიყო, რომ შენ უნდა მიგებებოდი. ისპეხტორისათვის წიგნი მიმიწერია და რაც მივსწერე და ან როგორც გამოგაცხადე იმასთანა, პირი ახლა მანდ გამამიგზავნია და როდესაც შენის წასვლის დრო იყოს და იმ ადგილს მიგებებისა, ეს წიგნიც მაშინ უნდა წაიღო და მაშინ მიართვა. იმ დროს ხომ კარგად შეიტყობ, როდესაც შენის წასვლისა და მიგებების დრო იქნება და ნება გაქვს მოცემული... დღეს უფლის ღვთისა-მამიორის ლევანტოვის წიგნიც მომივიდა, რომ შემწეობა ეთხოვა ხართა და კაცითა. პოდ-პოლკოვნიკს კუზანოვსაც მოწერა და მეც მოწერე მთიულეთის მოურავსა და მოხელეებსაც, რომლის თავიანთის შეძლებით უნდა ხართაც და კაცითაც მოეხმარნენ და შეეწინენ. იმ ხიდის გატეხა და სალდათების დახრჩობისა რომ მოგწერა, დიად, დიდად შევსწუხდი, მაგრამ რა ვქნა. და ღვთის გულისათვის, რადგანაც ისპეხტორი მოსასვლელი არის, ამ ხიდების გამაგრებას ეცადენით. ხუმრობა არ არის, ერთი ცოდვისა არა გვეკითხოს რა, ამაზე რაღას გეხვეწო და რაღას გევედრო. ხეებიც ხომ ჩატანილი გაქვს... შენგან ამ სიყვარულს ვითხოვ, რომ რასაც წამს ისპეხტორისა მოზდოგიდან გამოსვლა შეიტყო, მაშინვე რაც შეიძლება დიად დიდის სისწრაფით მაცოდინო“. ეს წერილი დამონმებულია ბატონიშვილის ბეჭდით, რომელზედაც ამოტვიფრულია ლეგენდა: „ვახტანგ“ [32, 50-51].

რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლებამ მისთვის არაერთგზის განეული სამსახურის სანაცვლოდ, უფლისწულ ვახტანგს (ალმასხანს) ჯერ გენერალ-მაიორის სამხედრო წოდება მიანიჭა, ხოლო შემდეგ იგი დააჯილდოვა წმ. ანას I ხარისხის ორდენით.

უფლისწული ბაგრატ გიორგის ძე ბაგრატიონი წერს, რომ მის

ბიძას – ალმასხანს „ეპყრა არაგვიცა და მსახურებდა რუსთა მხედრობასა, რომლის ძლით შემოსრულნი რუსთა მხედრობანი მადრიელ იყვნენ მისსა“ [35, 82].

ზემოხსენებული რუსული საიმპერიო ჯილდოს გადაცემისას მოხდა გაუგებრობა: ვახტანგ (ალმასხან) ბატონიშვილს გადასცეს წმ. ალექსანდრე ნეველით ორდენით დაჯილდოების დამადასტურებელი სიგელი, ნაცვლად წმ. ანას ორდენის თანმხლები სიგელისა. ამ შეცდომის გამოსწორების მიზნით განხორციელებულმა ორდენების შეცვლამ გულზვიადი ალმასხანის დიდი გულისწყრომა გამოიწვია. რუსეთის ხელისუფალთა მოქმედებაში დაეჭვებული უფლისწული დაუყოვნებლივ მათ მოწინააღმდეგეთა ბანაკში გადავიდა.

თავის უფროს ძმასთან, ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტის პრეტენდენტ უფლისწულ იულონთან და უმცროს ძმასთან – ფარნავაზ ბატონიშვილთან ერთად, ალმასხანმა აქტიურად დაიწყო მოქმედება მეფე გიორგი XII-ის წინააღმდეგ. 1800 წლის 24 აგვისტოს ალმასხანი არაგველთა ლაშქრით გაეშურა დედაქალაქისაკენ, რათა გამოეხსნა დედამისი – დარეჯან დედოფალი, თუმცა უშედეგოდ [28, 123].

ბაგრატ ბატონიშვილის თხზულებაში ვკითხულობთ: „წელსა 1800 კვალად აღადგინეს შფოთი ძმათა მეფისათა იულონმა, ვახტანგმა და ფარნაოზმა და მოიკრიბნეს რაოდენნიმე მთის კაცნი არაგველნი, ლიახველნი და ქართველ თავადნი, მოვიდნენ ავჭალას და დაუწყეს კირთება სნეულსა ძმასა თვისსა გიორგის. გარნა მეფემან მსმენელმან ამისმან ინება დამყუდროება მათი და ვერ უძლო“ [35, 75].

1800 წლის 20 დეკემბერს შიდა ქართლის სოფელ ჭალაში ჩასულმა იულონ, ვახტანგ (ალმასხან) და ფარნაოზ ბატონიშვილებმა ორგანიზება გაუკეთეს მოსახლეობის დაფიცებას იულონის, როგორც მომავალი მეფის ერთგულებაზე. ვინაიდან ზოგიერთმა წარჩინებულმა დაფიცება არ მოისურვა, ამ პროცესმა იძულებითი ხასიათი მიიღო და უკმაყოფილებაც გამოიწვია [36, 219].

ალმასხანმა თავის ძმებთან ერთად დაუმორჩილებლობა გამოუცხადა სამეფო ტახტის ლეგიტიმურ მემკვიდრე უფლისწულს დავით გიორგის ძეს (1767-1819), რომელიც გვირგვინოსანი მამის გარდაცვალების (1800 წლის 28 დეკემბერი) შემდეგ ქართლ-კახეთს თითქმის ნახევარ წელიწადს, კერძოდ, 1801 წლის ივნისამდე განაგებდა.

უფლისწული ბაგრატი მიუთითებდა, რომ მისი ბიძა – ალმასხანი „იყო მეშფოთე, რომელიც ექმნა მიზეზ შფოთი ამისი უბედურებად ოჯახსა საქართველოს მეფისასა დამაქცეველად... ნელსა 1801 ძენი მეფისანი იულონ და ვახტანგ წარემართნენ... დასაპყრობელად ქიზიყისა, რათა დაიპყრან თვით მეფობაი. რაოდენისამე ზემო ქართლისა თავადითა მისრულთა ქიზიყს მოსცეს რომელთამე ქიზიყელთა ფიცი და ეგრეთვე ყაზახთაცა, რამეთუ მას უამს მოსრულ იყო ყარაბალით ალექსანდრეცა და იყო ყაზახსა შინა... გარნა ვინაითგან ვახტანგ იყო ცბიერი და დრკუ... განიდიდა თავი თვისი და ენება დაპყრობა საქართველოისა და მეფედ ყოფა თავისა თვისისა. ამან აბირა კახნი და აღადგინა შფოთი კახეთსა შინა და ეგრეთვე არაგვსაცა ზედა, რომელსაცა რუსნი თუმცალა ამშვიდებდენ, გარნა ვერ უძლეს“ [35, 72-82].

რუსეთის ხელისუფლების მიერ ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტის მემკვიდრედ უფლისწულ დავითის აღიარების, ხოლო შემდეგ თვით სამეფოს გაუქმებისა და მისი იმპერიის ნაწილად გადაქცევით უკმაყოფილო ალმასხანმა თავის საუფლისწულო მამულში წინააღმდეგობის მოძრაობის გაჩაღება დაგეგმა. მან მიატოვა დუშეთში მდებარე რეზიდენცია და გაიხიზნა გუდამაყარში, სადაც 1803 წლის დასაწყისამდე დარჩა. ვინაიდან მთიელთა აჯანყება ვერ შეძლო, ის იძულებული გახდა დაზავებოდა მტერს, ერწმუნა რუსთა ჯარის მეთაურის ტურკოვის დაპირება ხელშეუხებლობის თაობაზე და დუშეთში ჩასულიყო. ტურკოვმა გატეხა ფიცის ქვეშ დადებული სიტყვა, დააპატიმრა ალმასხანი და თბილისში ჩამოიყვანა. ის მიყვანეს დედასთან, დარეჯან დედოფალთან, რომელიც ავლაბრის სასახლეში დაცვის მეთვალყურეობის ქვეშ ცხოვრობდა. არაგვის ყოფილი საუფლისწულო მამული გადავიდა ხაზინის საკუთრებაში და ანანურის მაზრის უფროსის დაქვემდებარებაში მოექცა.

რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლების მიერ ქართლ-კახეთის მთავარმართებლად დადგენილმა გენერალმა პავლე ციციანოვმა (წარმოშობით ციციშვილმა) თბილისში ჩამოყვანილ ალმასხანს შესთავაზა რუსეთში გადასახლება, რაზედაც ამ უკანასკნელმა ასე უპასუხა: „მირჩევნია საქართველოში მიწა ვთხარო, ვიდრე რუსეთში წავიდეო“. ამ მიზნით მან დაწოქილმაც კი სთხოვა პ. ციციანოვს, რომ სამშობლოში დაეტოვებინა, მაგრამ ამაოდ.

1803 წლის თებერვალში ალმასხანი, თავის აღმზრდელ ქეთევან მუხრანბატონიშვილთან და უფლისწულ დავითთან ერთად, დაცვის თანხლებით გაგზავნეს რუსეთის საიმპერიო დედაქალაქში.

ოკუპანტთა მიერ ვახტანგ ბატონიშვილის მიმართ ჩადენილი ასეთი ვერაგობის გამო მისმა ძმებმა, უფლისწულებმა იულონმა და ფარნავაზმა (რომლებმაც საქართველოში დარჩენა 1804 წლის მთიულეთის აჯანყებამდე მოახერხეს), პ. ციციანოვს მისწერეს: „ძმათა ჩვენთა ვახტანგ და დავით დასდევს თავი თვისი ერთგულებასა ზედა იმპერატორობისა მათისასა, რომელთაცა მიიღეს სასყიდლად გარდაჭედილი კიდობანი (აქ იგულისხმება კარეტა. ნ. ჯ.) და დიდებად გვარისა თვისისა პატივისცემა დამნაშავეისა მუჟიკისა“ [28, 123].

პლატონ იოსელიანი გვამცნობს, რომ აღმასხანის აღმზრდელი ქეთევან მუხრანბატონიშვილი „ჭლექობისა სენითა გარდაიცვალა 1808 წელსა სანკტ-პეტერბურგს“ [30, 167]. ის, როგორც ქართლ-კახეთის სამეფო ოჯახის დაქვრივებული რძალი, დაკრძალეს სანკტ-პეტერბურგში, ალექსანდრე ნეველის ლავრაში, ლაზარეს სასაფლაოზე [29, 204].

სამშობლოს და სახელმწიფოებრივ მოღვაწეობას იძულებით ჩამოშორებულმა უფლისწულმა ვახტანგმა (აღმასხანმა) სანკტ-პეტერბურგში ყოფნისას საკმაოდ ნაყოფიერად გააგრძელა ლიტერატურული მოღვაწეობა, რომელიც მან ჯერ კიდევ საქართველოში ცხოვრების დროს დაიწყო. მან ჯერ კიდევ „უამთა მყოფობასა საქართველოსა შინა“ შექმნა „ეპისტოლენი სარწმუნო მეგობრისადმი“ ანუ ტრაქტატი, „რომლითა საქმითა იქმნების კაცი ბედნიერ“ და რომლის რუსულ თარგმანსაც ეგორ ჭილაშვილს მიაკუთვნებენ.

ზემოხსენებულის გარდა, უფლისწულმა აღმასხანმა სხვადასხვა დროს შეადგინა: „აკოლოთია ხელთუქმნელისა და საკვირველისა ხატისა“; „ისტორიებრი აღწერა ღირსთა ხსომისა შემთხვეულებათა საქართველოთა შინა აღწერითა ზნეობათა და ჩვეულებათა მსახლებელთა მის ქვეყნისა“; „Обозрение истории грузинского народа“, ანუ „ქართველი ხალხის ისტორიის მიმოხილვა“, რომელიც 1814 წელს გამოიცა სანკტ-პეტერბურგში, იოანესოვის სტამბაში და მიჩნეულია ზემოხსენებული „ისტორიებრი აღწერის“ რუსულ თარგმანად. აქვე დავსძენთ, რომ ბიბლიოგრაფი მ. მიანსაროვი ვახტანგ ბატონიშვილის თხზულებად მიიჩნევდა ჯერ კიდევ 1796 წელს სანკტ-პეტერბურგში გამოცემულ წიგნს „История Грузии“. სამწუხაროდ, ამ წიგნის არც ერთ ეგზემპლარს ჩვენამდე არ მოუღწევია.

1814 წლის ოქტომბერში სანკტ-პეტერბურგში მყოფი უფლისწული ვახტანგი 53 წლის ასაკში გარდაიცვალა. იგი დაკრძალეს

სანკტ-პეტერბურგში, ალექსანდრე ნეველის ლავრაში, ხარების ეკლესიის შესასვლელთან, მარცხენა მხარეს. დაკრძალვაზე იონა ხელაშვილმა წარმოთქვა რიტორიკულ-სქოლასტიკური სიტყვა [28, 123-124].

ამრიგად, უფლისწული ვახტანგ (ალმასხან) ბაგრატიონი (1761-1814) იყო ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ის მესამე ქორწინებიდან შეძენილი რიგით მეხუთე ვაჟი, რომელიც 22 წლის (1781-1803) განმავლობაში განაგებდა არაგვის საუფლისწულო მამულს. მას ცოლად ჰყავდა ჯერ თავად ნულუკიდის, ხოლო შემდეგ თავად ანდრონიკაშვილის ასულები, რომლებთანაც მას შვილები არ შესძენია. მინიჭებული ჰქონდა რუსეთის საიმპერიო არმიის გენერალ-მაიორის სამხედრო წოდება. რუსეთში იძულებით გადასახლებულმა სიცოცხლის ბოლო ათწლეული გაატარა სანკტ-პეტერბურგში, სადაც საკმაოდ ნაყოფიერ ლიტერატურულ მოღვაწეობას ეწეოდა.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. დავით ჯავახიშვილი, ქართლ-კახეთის მეფეთა ოჯახები და მათი თანამედროვე შთამომავლები, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2007, № 2.
2. დავით ჯავახიშვილი, ქართლ-კახეთის უფლისწულთა საქორწინო ასაკი, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2008, № 3.
3. დავით ჯავახიშვილი, კახეთის ბატონიშვილთა მეუღლეები, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2008, № 3.
4. დავით ჯავახიშვილი, ქართველ მეფეთა მეუღლეები (ბაგრატიონთა დინასტიის კახეთის შტო), კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2008, № 4.
5. დავით ჯავახიშვილი, ქართველ მეფეთა შვილების რაოდენობა (ბაგრატიონთა დინასტიის კახეთის შტო), კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2008, № 4.
6. დავით ჯავახიშვილი, ქართლ-კახეთის უფლისწულთა შთამომავლობა (XVIII-XXI საუკუნეები), კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2009, № 5.
7. დავით ჯავახიშვილი, უფლისწულთა რაოდენობა ქართულ სამეფო ოჯახში (ბაგრატიონთა დინასტიის კახეთის შტო), მასალების კრებული საქართველოს საპატრიარქოს სხალთის ეპარ-

ქიისა და წმ. ტბელ აბუსერიძის სახელობის უნივერსიტეტის მიერ ორგანიზებული საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციისა თემაზე: „დიდაჭარობა“, 1-2 მაისი, 2010.

8. Давид Джавахишвили, Династические браки на службе дипломатии (на примере кахетинской ветви царской династии Багратионов), Материалы международной научной конференции: „Археология, этнология, фольклористика Кавказа“ (Тбилиси, 27-30 сентября 2010 года). Организаторы конференции: „Фонд Кавказа“, Комиссия по научному сотрудничеству со странами Кавказа Национальной Академии Наук Грузии, Тбилиси, 2011.
9. დავით ჯავახიშვილი, ექვსი ეტიუდი ბაგრატიონთა კახეთის შტოს წარმომადგენელთა ქორწინებების ისტორიიდან (XVII-XVIII საუკუნეები), კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2011, № 10.
10. დავით ჯავახიშვილი, ერეკლე II-ის მეუღლეები, კრებულში: ქართული წყაროთმცოდნეობა, 2011/2012, № 13-14.
11. დავით ჯავახიშვილი, მეფე გიორგი XII-ის მშობლები და ოჯახი, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2013, № 12.
12. Давид Джавахишвили, Восточногрузинский Царский Дом в период царствования Ираклия II и Георгия XII, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2013, № 13.
13. დავით ჯავახიშვილი, მეფე ვახტანგ VI-ის პირდაპირი შთამომავლები, კრებულში: ქართული წყაროთმცოდნეობა, 2013/2014, № 15-16.
14. დავით ჯავახიშვილი, ქართლის მეფის იესეს ოჯახური გარემო და მისი პირდაპირი შთამომავლები, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2014, № 14.
15. დავით ჯავახიშვილი, ქართლის მეფის ბაქარის პირდაპირი შთამომავლები, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2014, № 14.
16. დავით ჯავახიშვილი, უფლისწულ ალექსანდრე ბაქარის ძე ბაგრატიონის წინაპრები და მისი პირდაპირი შთამომავლები, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2014, № 15.
17. დავით ჯავახიშვილი, ეტიუდები ქართლის დედოფალ ელენე-ბეგუმის ცხოვრებიდან, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2015, № 16.
18. დავით ჯავახიშვილი, სამეფო ტახტის მემკვიდრე უფლისწული

- ვახტანგ (“კარგი”) ბაგრატიონი, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2016, № 18.
19. დავით ჯავახიშვილი, ბატონიშვილი ელენე ერეკლეს ასული ბაგრატიონი და მისი შთამომავლები, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2016, № 19.
  20. Давид Джавахишвили, Эпизоды из истории восточногрузинского царства (вторая половина XVIII века), „Studia Prawnoustrojowe“, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Prawa i Administracji, Olsztyn, 2014, № 26.
  21. Давид Джавахишвили, Династические браки между кахетинскими Багратионами и представителями кавказской и персидской знати, Общественно-политический и культурно-исторический научный журнал „Ахульго“, Республика Дагестан, Махачкала, 2010, № 12.
  22. Давид Джавахишвили, Из истории династических браков кахетинских Багратионов с представителями мусульманской знати (XVI-XVIII вв.), Сборник трудов Гянджинского государственного университета (Азербайджанская республика) „Ученые записки“, Гянджа, 2010, № 2.
  23. Давид Джавахишвили, Семья царя Ираклия II, Сборник трудов Гянджинского государственного университета (Азербайджанская республика) „Ученые записки“, Гянджа, 2013, № 1.
  24. Давид Джавахишвили, Картлийско-Кахетинский Царский дом в конце XVIII века, Материалы международной научной конференции: „Актуальные проблемы истории Кавказа“ (15-16. X. 2015 г., Гянджинский государственный университет, Азербайджанская республика), Гянджа, 2015.
  25. დავით ჯავახიშვილი, ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის კახეთის შტოს დემოგრაფიული განვითარების ისტორიიდან, დისერტაცია ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად (ხელნაწერის უფლებით), 2011.
  26. ბაგრატიონები, სამეცნიერო და კულტურული მემკვიდრეობა, სამეცნიერო სტატიების კრებული, გენეალოგიური ნუსხებითურთ, თბილისი, 2003.
  27. პაპუნა ორბელიანი, ამბავნი ქართლისანი, ტექსტი დაადგინა, შესავალი, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ელენე ცაგარეიშვილმა, თბილისი, 1981.
  28. მაქსიმე ბერძნიშვილი, მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევ-

- რის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის, ტ. I, თბილისი, 1980.
29. მაქსიმე ბერძნიშვილი, მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის, ტ. II, თბილისი, 1983.
  30. პლატონ იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, აკაკი განერელიას შესავალი წერილებით, რედაქციითა და შენიშვნებით, ტფილისი, 1936.
  31. ანა ბაქრაძე, მასალები ქართული სფრაგისტიკის ისტორიისათვის, კატალოგი, ნაწილი I, თბილისი, 1978.
  32. სერგი მაკალათია, ხევი, ტფილისი, 1934.
  33. ვახტანგ ითონიშვილი, არაგვი და არაგველები, თბილისი, 1989.
  34. სერგი მაკალათია, მთიულეთი, ტფილისი, 1930.
  35. ბაგრატ ბატონიშვილი, ახალი მოთხრობა, თამარ ლომოურის გამოცემა, თბილისი, 1941.
  36. საქართველოს ისტორიის ქრონიკები XVII-XIX სს., ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევები, შენიშვნები და განმარტებები დაურთო ავთანდილ იოსელიანმა, თბილისი, 1980.
  37. С. Думин, П. Гребельский, Дворянские роды Российской империи, т. III, Под редакцией С. Думина, Москва, 1998.

David Javakhishvili

*Doctor of History, Assistant-Professor of
Jakob Gogebashvili Telavi State University*

From the History of Life and Activity of the Prince Vakhtang („Almaskhan“) Bagrationi

Summary

The presented essay is about the life and activity of representative of the Bagration's royal dynasty – the prince Vakhtang („Amaskhan“) (1761-1814).

Prince Vakhtang („Amaskhan“) Bagrationi was one of the son of the King Erekle II (1720-1798; in 1744-1762 – king of Kakhetian kingdom, in 1762-1798 – king of United Kartalino-Kakhetian kingdom) from his third marriage with the princess Darejan Dadiani (died in 1807).